ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԿՈՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՈՒՐԲԱԹ 15 ՓԵՏՐՎԱՐԻ 1852 — ԹԻՒ 409

ԶՄԻՒՌՆԻԱ, 15 Փետրվարի։

Քանի մը անգամ լրագրոյս միջոցաւ յորդորեցինք զհամազգի եղբարս մեր հոգ տանիլ՝ յօգուտ ընդհանուր ազգիս առեւտրական հաղորդակցութիւններ հաստատելու Եւրոպայի շահաստան մայրաքաղաքաց հետ, նմանապէս արեւելեան Հնդկաստանի հետ. ուր վաճառականութիւնը հսկայաքայլ կընթանայ օտարազգի վաճառականաց ձեռօք։ Բայց և այնպէս խիստ դիւրին է մերայնոց համար՝ գոնէ մասամբ իւրք հաղորդակից ըլլալ այս վաճառաշահութեանց. քանզի, ինչպէս յայտնի է, Հնդկաստանի ամէն կողմը քիչ շատ Հայ բնիկներ վաճառականք կըգտնուին, որ կրնան խիստ օգտակար ծառայութիւններ ընել իրենց համազգի եղբարցը՝ որոնք կըցանկան ձեռնամուխ ըլլալ նոյն կողմի առեւտրական շահաւէտ գործառնութեանց։

Սինկափորի Ս——Ճնասէր լրագիրը՝ իւր թերթին մէջ թիւ 59, երկարօրէն կըխօսի այս օգտակար նիւթոյն վրայօք. ուստի արժան համարեցինք նոյն յօդուածը յառաջ բերել ստորեւ. և կաղաչեմք զըարեսէր հասարակութիւնը որ ուշադրութեամբ կարդալով զայն, արժանաւոր խորհրդածութիւններ և դատողութիւններ ընել ուրիշ ազգաց առեւտրական յառաջադիմութեանը և մեր յետամնացող վիճակին վրայ ըստ այսմ մասին. քանզի այս օրինակ խորհրդածութիւններէն միշտ օգտակար հետեւութիւններ կրնայ յառաջանալ։

. . . .

Քանզի արդարեւ մեծամեծ շահավաճառութիւնք որք 30 կամ 35 ամօք յառաջ՝ գրեթէ ամենայնիւ էին ի ձեռս Հայոց. այժմ անկեալ են ի ձեռս Պարսից Արաբացի և Եւրոպացի վաճառականաց. վասն օրինակի ասեմք, 15 ամօք յառաջ մի քանի Եւրոպացիք միայն երթեւեկս առնէին ի մէջ Կալկաթայ և Սինկափորայ, բերելով անտի զնմանաւոր մթերս ի վաճառ. որոց արժէք առ անգամն չանցանէր քան զչորս կամ 5000 ռուփիս, սակայն այժմ աւելի քան 15 վաճառականք բնակին ի Սինկափոր. և իւրաքանչիւր ամսոյ մինչ 300 արկեղս ափիոնի բերեն ի Կալկաթայ ի վաճառ՝ թողեալ զմիւս ապրանս, զորս աւելորդ համարեմք յիշատակել աստանօր։

Քանի ամօք յառաջ Եւրոպացիք չէին երբէք մտեալ ի ծովն Չինաց, բայց այժմ թողեալ զերթեւեկութիւն նոցին՝ զերկուս երեւելի գործարանս են հաստատեալ ի Պինանկ, որք զիւրաքանչիւր ամիս չորս մինչ 500 արկեղս ափիոնի ի Կալկաթայ տանին և նոյն քանակութեամբ և ս ի Բոմպայոյ, որոց արժէք առ սմին հասանէ ցեօթն և մինչև ութն միլիոն ռուփոց։

Եւրոպացիք Բաղդադայ և Հալապայ՝ որք ունին զհաղորդակցութիւնս առեւտրական գործոց ընդ Կալկաթայ և Բոմպայոյ Եւրոպացւոց, միլիոնք դրամոյ առաքեալ ի ձեռս նոցին. մեծամեծ և անհամար շահս աշխատեն ի հեռաստանէ անտի և քանիք աստանօր յառաջեան ընդ այսպիսի առեւտրական հաղորդակցութեամբ թողումք ականատես համազգեաց մերոց ի վկայել։

Ամօք ինչ յառաջ Եւրոպացիք՝ ոչ զտունս և ոչ զկալուածս ունէին ի Կալկաթա կամ ի Սինկափոր, իսկ զարդիս՝ քանի՜ հոյակապ պալատս, քանի՜ երեւելի այգիս և բուրաստանս, քանի՜ գեղեցիկ և երագընթաց ափիոնատար նաւս և անհամար գանձս և ստացուածս սեպհականեալ են ինքեանց, թողումք զի դուք ձեզէն վկայիցէք։

Սոքա ո՛չ զԱնգղիերէն և ո՛չ զմիւս Եւրոպացւոց լեզուս ընթեռնուն կամ գրեն, և գրեթէ զմեծ մասն գործոց իւրեանց ձեռամբ բազմահմուտ համազգեաց մերոց կատարեն. սոքա ո՛չ զօրէնս վաճառականութեան գիտեն՝ և ո՛չ ևս զծանօթութիւնս առեւտրական արհեստին ունին. սակայն ի գուշս խոնարհեալ առաջի հանճարեղ և բանիբուն Հայոց, ըստ դատաստութեան և խորհրդոյ նոցին, հազարաւոր և բիւրաւոր շահս ստանան ի գործառնութիւնս իւրեանց. վասն օրինակի ասեմք, Յուդայք ունին զԱբգարեանս, Պարսայք ունին զՅովհաննեանս. Մուբէնեանք ունին զԱղաբէգեանս, Պաքայեանք ունին զՍովսէեանս, Նասիմեանք ունին զԱէթեանս. և Սողոմոնեանք զՅովակիմեանս, և այսու օրինակաւ իւրաքանչիւր Եւրոպացիք՝ վասն իւրեանց յառկայեալ խորհրդատուս և ուսուցիչս ունենալով, աներկիւղ և վստահութեամբ քաջալերեալք ձեռնամուխ լինին ի մեծամեծ և երեւելի գործս վաճառականութեան, և օր յաւուր բազմանան, աճին, յառաջանան և փարթամանան՝ առեւտրական հաղորդակցութեամբ։

Այսքանս վասն Եւրոպեցւոց միայն ասելով, զԱրաբացւոց և զՊարսկացւոց յառաջադիմութիւնն, թողումք զի պատուելի ընթերցողքդ առաւել ևս ուշադրութեամբ խորհրդածիցէք։

Ամօք յառաջ երկու կամ երեք Գերմանացիք միայն բնակէին ի Սինկափոր, որք էին գրագիրք վաճառականաց. իսկ այժմ յայտնի փոքրիկ մի կղզւոյ աւելի քան զհինգ երեւելի գործատունս վաճա-

---

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

Արգոյ Հրատարակիչ.(1)

Կոստանդնուպօլիս, ՚ի 1 փետրվարի 1852։

Անցեալները Հայաստան լրագրին 45–97 թիւը ձեռքերնիս անցնելով, պարոն Զամուռճեանին մէկ նոր յօդուածը կարդացինք, որուն մէջ թէ որ մեր դատաքննութեան քանի մը խօսքերը չի տեսնայինք, զուր տեղը միտքերնիս պիտի յոգնեցնէինք որու դէմ գրած ըլլալը հասկընալու համար։ Այնչափ մեր դատաքննութեն պատասխան ըլլալէն հեռու էր։

Պարոն Զամուռճեանը մեր դատաքննութեան տակը ինկած և մեզի պատասխանի կարծած յօդուածներուն մէջի տեսակ տեսակ սխալներն ու անհարթութիւնները օրինաւոր կերպով պաշտպանելու միջոցներէ զուրկ ըլլալով, և ուղղակի պատասխան տալու կարողութիւնը չունենալով, յոգնած ապաստան եղեր է, և յուսահատեալ պաշարելոց նման՝ իր ամէն տեսակ հին ու նոր գաւազանական զէնքերովը սպառազինել՝ իբրև հարազատ աշակերտ Մեծին Նաքարարի, և պատերազմին ձեւը փոխելով՝ յանկարծական յարձակմունք մը ընել ուզեր է՝ իր խուլ քովը մեզ շփոթելու համար։ — Խեղճ մարդ։

Ասանկ յուսահատ ատեններու մէջ սուրբ Եղիշէ վարդապետը տեղի տալը իմաստութիւն կըհամարի (Պատմ. եր. 14–15) վտանգին ծանրութեանը նայելով. բայց մենք ճշմարտութեն զրահներովը ամրացած ըլլալով, մանաւանդ մեր ոսոխին հակառակորդին ողբալի վիճակը տեսնելով ՚ի վեր գիտնալով, ո՛չ միայն չենք տարակուսիր, այլ ընդհակառակն աւելի սիրտ կ'առնումք և կըգթամք ալ իր վրայ. տեսնալով, որ իւր զէնքինկէց չըլլալն ու պարտութիւն չխոստովանիլը, և իւր սուտութիւնները չթողուլ և ճշմարտութե՛ չհպատակիլը՝ մինակ ամչնալու և պզտիկ իյնալու վախէն է։ Եւ թէոր իր յուսահատ խեղճութեանը հետ քիչ մըն ալ արիութիւն տեսնայինք, մեծ մարդու մը հետ մենք ալ իր վրայ նայելով պիտի ըսէինք. "Պատիւ գժբաղդ արիութեան". ([illegible])

—Պարոն Զամուռճեանը մեր դատաքննութեան պատասխան չկրնալ տալու նախատինքը և յուսահատութիւնը ծածկելու համար՝ ասանկ կըսէ. "Մեր քննիչը Հայաստանին խօսքին դէմ գրելուն տեղը, այն խօսքերը գրող անձին դէմ գրեր է"։ Աղուոր կուզէ հասկըցունել, թէ Հայաստանին մէջ գտնուած սխալները քննողը պէտք է որ Հայաստանին անունովը քննէ և ոչ թէ Հայաստանը հրատարակողը անունը տակը դնողին անունովը. որ պէտքի թէոր պէտք ըլլայ նէ՝ ինքը կարող ըլլայ ըսելու, թէ այն սխալները պարունակող յօդուածը ուրիշինն են և ոչ թէ իրենը։ Բայց մենք գիտնալով, որ անանկ դատաքննութեան առատ նիւթ տուող յօդուած իրմէ զատ մէկը չկրնար գրել, մանաւանդ որ ինքն ալ իր գրածն ըլլալը հաստատելու համար՝ Արշալոյս Արարատեան պատուական լրագրին 401 թւոյն մէջ մանաւոր յայտարարութիւն մը ըրած էր Յովհաննէս Զամուռճեան ստորագրութեամբ, մենք ալ պարտաւորեցանք մեր դատաքննութիւնը իրեն դէմ գրելու և ոչ ասոր կամ անոր։ Ուստի ասիկա մեզի պատասխան չտալու պատճառ մը չկրնար ըլլալ։ Մեր [illegible] ստորագրութիւննալ պարոն Զամուռճեանին մեծ իրաւունք տուեր է մեր դատաքննութեանը պատասխան չտալու և իր սխալները չպաշտպանելու։ Բայց մեր քննութիւնը [illegible] ստորագրողին կամ պարոն Զամուռճեանին ազգաբանութեանը կամ անդամազննութեանը վրայ չէ. այլ իր ըրած մեծամեծ սխալներուն անհարազատութիւններուն ու զայթակղեցուցիչ մոլորութիւններուն վրայ է։ Ասկէց զատ, եթէ ինքը 1840 թուէն մինչև հիմա այլեւայլ ժամանակ ուրիշներուն դէմ [illegible] ստորագրութեամբ և շատ անգամ ալ բոլորովին անանուն յօդուածներ և տետրակներ հրատարակած ըլլալը միտքը բերեր նէ, անտարակոյս կըխոստովանէր, որ իր ցուցուցած "[illegible]" առաջին միջնակն իրեն կըվայլէ, թէ որ ասանկ ըսելու կըներէ։

—Տրամաբանական արուեստին անտեղութիւն ([illegible]) ըսուած մասին մէջ ալ պարոն Զամուռճեանին ունեցած զարմանալի յաջողութիւնները դատաքննութեանս մէջ ծայրէ ՚ի ծայր առիթ ունեցեր ենք ցուցունելու իր համեստութեանը չդպչելու կերպով։ Ինքը անանք քուական չսեպելով, այս անգամ գրած յօդուածին մէջ մեր տրամաբանութիւնը ձեռք առեր, և իր յառաջադիմութիւնը աւելի բացայայտ կերպով հասկըցունել ուզեր է։

Փաւստոսի Յոյն ըլլալուն համար ինքը ապացոյց բերեր էր, թէ "Փաւստոս Հայոց ազգին նախատինք բերելու խօսքեր գրեր է"։ Մենք ալ հասկըցունելու համար, որ մէկ մարդ մը Հայ ըլլալով կրնայ իր ազգին նախատինք ըլլալ և նախատինք բերելու խօսքեր ընել, Խորէն Պօղէին մեր ազգին և սուրբ եկեղեցւոյն համար ըրած հայհոյութիւնները և չարախօսութիւնները յիշելով՝ պարոն Զամուռճեանին զանի 1847 յուն. 4 Հայաստան ազգային լրագրին մէջ իբրև հայասէր և

(1) Կոստանդնուպօլսոյ մեր յարգի աշխատակցաց խիստ մեծագոյն մասին թախանձանօքը, նմանապէս նոյն մայրաքաղաքին երեւելեաց անոնց յառաջ խնդրովը պարտաւորեցանք հրատարակել այս յօդուածը։

ռականութեան են հաստատեալ. այսինքն պարոնայք Րէն Մայրէնք, Ռոտշիլդ Շմիթէնք, Ալերէնք, Լէնդերէնք և այլն, որք յիւրաքանչիւր ամի հազարաւոր և բիւրաւոր դրամոց արժողութեամբ զապրանս բերեալ վաճառեն, և 'ի փոխանակութի զբամպակի բերլս Արևելեան կղզեաց առաքեն 'ի Գերմանիա. և այսպիսի հաղորդակցութեամբ ընդ մայր աշխարհի իւրեանց անհամար շահս ստանան յառևտրական գործառնութեանց, և մինչ 'ի հեռաւոր տեղիս ևս գործարանս են բացեալ և հաղորդակցութիւնս ունին ընդ միմեանս շահավաճառութեամբ, և չիք ինչ կասկածանք զի զկնի սակաւուց հաստատելոց են ևս զգործատունս 'ի Սիամ, 'ի Մանիլա, 'ի Բոռնիա և 'ի Լաբուան, 'ի Մակասար՝ և 'ի միւս Արևելեան կղզիս. Ընդէ՞ր ուրեմն պատուելի համազգիք մեր՝ լսելով կամ տեսանելով ակն յանդիման զնանս Եւրոպացի ազգաց, ինքեանք ևս ո՛չ յառաջանան առնել ըստ օրինակի նոցին.

Եւրոպացիք վաճառականութեան ընկերութք գրաւեալ են զառևտուրս ընդհանուր աշխարհի միանգամայն, յիւրաքանչիւր ամի՝ հարիւրաւոր միլիոն շահս ստանան և 'ի ձեռս բերեն 'ի Հնդկաց աշխարհէ, նոյնպէս և 'ի Չինեացւոց աշխարհէ, որքա՜ն 'ի Ջավա, որքա՜ն 'ի Մանիլա, որքա՜ն 'ի Սումատրա. որքա՜ն 'ի Բոռնիա, որքա՜ն 'ի Բարմաստանէ և Արականայ, թողումք բան զմեզ գիտնականաց 'ի նկարագրել. Ուրեմն ընդէ՞ր պատուելի համազգիք մեր՝ ո՛չ բանան զառևտրական հաղորդակցութիւնս ընդ վերին յիշատակեալ բազմաբեղուն և շահաբեր աշխարհաց. յիրաւի 'ի տարակուսանս եմք թէ ընդէ՞ր.

Ի վերայ այսր ամենայնի մեզ այնպէս թուի՝ որպէս թէ պատուելի համազգիք մեր որք յՕմանաստան, 'ի Ռուսաստան և 'ի Հայաստան, զայսքիկ շահաբեր աշխարհս՝ թողեալ են բաժին վասն Նոր Ջուղայեցւոցս և Հնդկահայոց միայն. եթէ այսպէս, ուրեմն արժան համարիմք առել սակս ծանօթութեան հասարակութեան՝ զի վերագոյն յիշատակեալ աշխարհքն՝ ամենայնիւ բաւականք են 'ի փարթամացուցանել զհազարաւորս 'ի համազգեաց մերոց, մի միայն՝ եթէ ջանիւք և անխարդախ հաւատարմութեամբ ձեռնամուխ լինիցին յընկերական վաճառականութիւնս և զգործատունս բանայցեն 'ի տեղիս տեղիս.

Յայսմ բարեյաջող ժամանակի շոգենաւք իւրաքանչիւր ամսոյ երիցս առնեն 'ի Հնդկաստան՝ 'ի Չին, յԱրևելեան կղզիս և 'ի Ջավա. Ընդաւորք 'ի սակաւ աւուրս 'ի Կոստանդնուպոլսոյ կարեն ժամանել 'ի Հնդիկս 'ի տեսանել 'ի կարգաւորել և զգուշանալ զառևտրական գործառնութիւս իւրեանց, և 'ի սակաւ աւուրս կրկին վերադառնալ 'ի տեղիս իւրեանց. Ընդ զիացի վաճառականք Հնդկաստանու, Սինկափորայ՝ և Չինոյ զիւրաքանչիւր ամիս գան՝ և վերադառնան յաշխարհ իւրեանց՝ շատ անգամ ևս գերդաստանօք հանդերձ. մի թէ Հայք ո՛չ կարեն առնել ըստ օրինակի նոցին, մի թէ պատուելի համազգիք մեր Կոստանդնուպոլսոյ, Զմիւռնիոյ և միւս քաղաքաց կարօտացին ազգային ասպնջականութեան. քաւ լիցի, քանզի յամենայն ուրեք 'ի Հնդիկս բնակին ազգ Հայոց, և ունին զեկեղեցիս կառուցեալ. յամենայն ուրեք տեսանելոց և վայելելոց են զազգային հիւրընկալութիւնս՝ և զԱստուածային պաշտամունս. յամենայն ուրեք ունելոց են զբարեկամս՝ և խօսելոց զՀայրենին բարբառ. Այսքանս առայժմ բաւական համարելով՝ սիրայորդոր աղաչանօք խնդրեմք միտ դնել խոնարհ նշմարանաց մերոց, և ապաւինեալք 'ի ձեռն Բարձրելոյն՝ ջանս 'ի կուրծս եդեալ ձեռնամուխ լինել 'ի գործողութիւն 'ի մխիթարութի և 'ի յառաջադիմութիւն ընդհանուր և սիրելի ազգիս հաւասարապէս.

Տփխիսէն հետևեալ լուրերը կըհաղորդեն մեզ.

"Մեծահամբաւ գահերէց քաղաքացի Թամամշեանց Գաբրիէլ աղային որդին մեծարգոյ Յօհաննէս աղան ցանկալով զուրկ չթողուլ ազգային և օտար լրագրաց շահաւէտ վերծանութենէն զհամազգիս իւր՝ որ կարողութիւն չունին նոյն օրագրութեանց բաժանորդ գրուելու, հաճեցաւ ազգասիրաբար իւր նորակառոյց մեծածախ զինուածոյն պատուական սենեակներէն մէկը լրագրատուն ընել. ուր 'ներկայ տարւոյս յունվարէն սկսեալ հայազգի ուսումնասէրները ձրիապէս պատրաստ պիտի գտնեն ազգային ամէն օրագիրները և պարբերական թերթերը նմանապէս գաղղիարէն, ռուսերէն և անգղիարէն լեզուաւ հրատարակեալ պարբերական ընտիր թերթերը.

"Եթէ Տփխիսի հայկազուն քաղաքացիները յաճախելու ըլլան յիշեալ լրագրատունը, եթէ երիտասարդները իրենց պարապոյ ժամանակնին այն տեղ օգտակար ընթերցանութեամբ անցընելու փափագ մը ցուցընեն, յայնժամ յիշեալ բարեգութ Յօհաննէս աղան Թամամշեանց յօժարամիտ պիտի փութայ 'ի Թանգարան Վերծանութեան փոխել նոյն լրագրատունը՝ պատուական գրքատուն մը ևս յաւելցընելով այն տեղ".

—"Արժանայարգ Ներսիսեանց Կարապետ վարժապետը Եգիպտացի, որ ժամանակէ մը 'ի վեր մասնաւոր դպրոց մը հաստատած է 'ի Տփխիս, հարցաքննութեան հանդէս մը ըրաւ անցեալ ամսի դեկտեմբերի 11ին օրը, որուն ներկայ գտնուեցան աշակերտաց ծնողքէն 'ի զատ՝ երևելի ազգասէր իշխանք ոմանք և գիտնական անձինք. Այս առաջին մասնաւոր դպրոցն է Տփխիսի մէջ որ այսպիսի հրապարակական հարցաքննութիւն եղաւ. Աշակերտները ընդհանրապէս արժանաւոր կերպիւ պատասխան տուին հետևեալ գիտութեանց վրայօք, այսինքն քերականութիւն հայերէն և ռուսերէն, քրիստոնէական վարդապետութիւն, Հայոց պատմութիւն, թուաբանութիւն, վրացերէն և թաթարերէն. Յարգոյ Կարապետ վարժապետը յատկապէս գովութեան արժանի եղաւ հանդիսականներէն՝ հայերէն լեզուին ուսմանը և ազգային պատմութեան ևս առաւել ուշադրութիւն ընելուն համար.

—"Տաղիստանի ժողովրդեան հրամանատար գըլուխ հռչակաւոր Շամիլին երևելի զօրապետներէն մէկը Հաճի Մուրատ անուն՝ Շամիլին հետ պատճառաւ մը աւրուելով, Ռուսաց անձնատուր եղաւ մօտերս՝ որոնք իր ատոիճանին վերաբերեալ արժանաւոր պատուով ընդունեցան զնա. Այժմ Հաճի Մուրատ զօրապետը՝ Տփխիսի մէջ գրեթէ ամէն օր ձիով կըպտըտի ուղեկցութեամբ քանի մը Ռուս ձիաւոր զօրաց.

"Տարակոյս չկայ որ այս դէպքը Շամիլին զինուորական ոյժը պիտի տկարացընէ, և Ռուսաց զօրքը յաջողութեամբ պիտի յառաջանայ".

Կոստանդնուպոլսոյ Հայաստան լրագրոյն հրատարակութիւնը անցեալ ամսու մէջը դադարեցաւ. Ինչպէս իւր ընկերին մահուանը վրայ բնականապէս մարդս խորին տրտմութիւն մը կըզգայ, նմանապէս Արշալոյս անտարբեր աչօք չկրնար տեսնել հրապարակական թերթի մը խափանուիլը. Ուստի առանց ուզելու 'ի քննութիւն մտնել

անաչառախօս ջատագովելը ցուցուցեր էինք ըսելով՝ "Նորանի թէ մեր պատուական ազգին և եկեղեցւոյն համար չարախօսութի ընող և անանկներուն ջատագով և պաշտպան եղողները մեր ազգէն դուրս ելլէին և այլազգիներուն կարգը անցնէին": Նաև յայտնապէս հասկըցուցեր էինք, որ եթէ հայազգի Մահառունեաց տոհմէն Փաւստոսը Հայոց դէշ խօսելով, պարոն Չամուռճեանին տրամաբանութեանը համեմատ Հայ չպիտի սեպուինէ, անանկ ալ ինքը Հայոց չարախօս Պոռէին ձայնակից ըլլալով ու զանի ջատագովելովը՝ բնականաբար Հայ չպիտի սեպուի.

Ինքը ասիկա՝ կամ առանց ակնոցի կարդալով, կամ կարդալով ու չհասկընալով և կամ, ինչպէս որ յայտնի է, իր ազգատեցութեան արհամարհելի ախտը պատրուակել ուզելով կըգրէ թէ, "Տ. Պոռէ Հայոց նախատինք գրեր է, (թէոր այն ալ իրաւ է նէ) և ինքը գաղղիացի է. ուրեմն Փաւստոս Բիւզանդն ալ որ Հայոց նախատինք գրեր է, Հայ եղած պիտի ըլլայ": Նաև այս իր ըրած անտեղի տրամաբանութիւնը մեր վրայ ձգելով, մեր տրամաբանութեան ալ հակասութիւնը ասանկով ցուցունել ուզեր է. Բայց իր այս մասին չարաչար սխալը հասկըցունելու համար, կ'աղաչենք իրեն որ յիշեալ յօդուածը անգամ մըն ալ կարդայ, և եթէ կարելի է խոշորացոյցով, որ նորէն չսխալի.

Իրօքէն Պոռէին Բոսֆորական է Մէմուառ անունով գրքին մէջ մեր սուրբ եկեղեցւոյ վարդապետութեանցը և ազգին հովիւներուն ու հովուապետներուն համար ըրած չարաչար զրպարտութիւններն ու դառն թշնամանքները, որոնք պարոն Չամուռճեանը 1847 յուն. 4 Հայաստան լրագրին մէջ անաչառաբանօրէն խօսած և անոր արժանագոյն նշանները սեպեր էր, այս անգամ զանոնք երկբայութեան տակ ձգեր է ըսելով "Թէ որ այն ալ իրաւ է նէ": Նաև մեզնէ կըպահանջէ, որ անոնց հատոյն ու թղթահամարը ցուցունենք, անանկ ձևանալով, որպէս թէ ինքը այն գիրքերը բնաւ չէ տեսած. Պ. Չամուռճեանին այս աղմկարարական հետաքրքրութիւնը գոհ ընելու համար, ակամայ կըպարտաւորինք այն տգեղ գիրքերուն խօսքերը բերաննիս առնելու, և Տ. Պոռէին հայատեաց բանն ու անաչառախօսութեան բազմաթիւ օրինակներէն քանի մը հատը իր աչքին առջևը դնելու.

"Պիտի երթանք մէկտեղ տեսութիւն ընելու Հերետիկոսաց պատրիարքին և ազգին մեծամեծներուն հետ": (Հատ. ա. եր. 115.)

"Այս կաթուղիկոսը (Յովհ. կաթուղիկոս), որուն ամբարտաւանութիւնն ու կամակորութիւնը և ունեցած հանճարը մեծապէս ձեռնտու եղան զՀայերը հերձուածողութեան մէջ աւելի խստացունելու": (Հատ. բ. եր. 31.)

"Նեռն Թագաւորին խնդիրը արթնցաւ սրտին մէջ... իր առջի մոլորութիւնը ուրացաւ, և Նեղեստինոս Գ. Պապէն թողութիւն առաւ. Այս կաթուղիկոսներէն շատերը, ինչպէս նաև հռչակաւոր Ներսէս Շնորհալին հնազանդութեան գիր խրկեցին Հռոմ": (Հատ. բ. եր. 79.)

"Մենք ստուգիւ գիտենք, որ Օսմանեան կառավարութիւնը արգիլեց Կոստանդնուպոլսոյ հերձուածող Հայոց արքեպիսկոպոսին (Հայոց պատրիարքին) աղատութեամբ հաղորդակցութի ունենալ Էջմիածնայ արքեպիսկոպոսին հետ (Կաթուղիկոսին հետ)..... Այս հարկը քաղցր է մետրապոլիտի մը սրտին, որ ուրիշ արևելեան չարափառ եպիսկոպոսներուն պէս գահերիցութեան կըփափաքի": (Հատ. բ. եր. 84.)

"Աստուած մեծ, տես թէ ո՛ր աստիճան անարգութեան մէջ ինկած է այս ողբալի ազանդը (Հայոց եկեղեցին) որ ահաւոր կամակորութեամբ 750 տարիէն 'ի վեր մայր եկեղեցիէն բաժնուած կըկենայ. Տգիտութիւնը, թշուառութիւնը, Բիւրտերուն սուրը, Տաճիկներուն լուծը և միանգամայն Հայոց ուրիշ դաւանութիւններուն արհամարհանքը ծանրացած են այս կամակորներուն վրայ, որոնց գլուխը (կաթուղիկոսը) ամբարտաւանութեամբ կըբերկրի իր առանձնութեանը մէջ, ուրտեղ քանի մը բերնէ կըլսէ կաթուղիկոս կամ ընդհանրական հայրապետ անունը": (Հատ. բ. եր. 96.)

"Անտարակոյս յանցաւոր են (Հայերը). Աստուած ալ զիրենք պատժեց. Բայց այսօր մինակ տգիտութիւնն է թերևս, որ զիրենք մոլորութե մէջ կըպահէ և Աստուած ալ իրենց կողորմի ըստ բանին "Հա՛յր թող դոցա, զի ոչ գիտեն զինչ գործեն": Եթէ Հռոմէական ճշմարտութեան քարոզիչները անոնց ճանապարհ ցուցունեն, հաւանական է որ առանց դժկամակելու այն ճամբուն մէջ կըմտնեն": (Հատ. բ. եր. 97.)

"Արևելեան քրիստոնեայները հերձուածող են և մինչև հերետիկոս": (Հատ. բ. եր. 101.)

"Հայոց եկեղեցականները (քահանաներն ու վարդապետները) վերջին աստիճան բարքերնին ապականեալ և կարգէ դուրս ագէտ են. Ժողովուրդը ձանձրացած է անոնց լուծը կրելէն. Անոնք (եկեղեցականները) սովորաբար կերպով կըկեղեքեն կամ կըհարստահարեն զթշուառները և աներկիւղ կըկողոպտեն, որովհետև Պարսից մեծամեծներուն անառակութեանցը ձեռնտու են. Անոնց գինի, օղի, մատղաշ տղաքներ և մատղաշ աղջիկներ կըծախեն". (Հատ. բ. եր. 475.

—Այս դառն չարաբանութիւնները գրողանամօթ և վտանգաւոր անձը՝ պարոն Չամուռճեանին տրամաբանութեան կանոններովը Հայակեր և

Հայաստանին գաղթման պատճառաւը, թող թոյլ տուի Արշալոյս Արարատեան բանի մը կաթիլ արտասուք թափել անոր գերեզմանին վրայ 'ի նշան իւր տրտմալի զգացմանը:

— Մեր վշտակցութեան սգալի պարտաւորութիւնը կատարելէն ետև, կրկնութեամբ ծանուցանելու բարեսէր հասարակութեանը թէ, Հայաստանին աւերակացը վրայ Մասիս անուն նոր լրագիր մը հաստատեցաւ. որուն առաջին թերթը ամսոյս սկիզբէն 'ի լոյս ընծայուեցաւ: Այս թերթին խմբագիր և անօրէնը պարոն Կ. Մ. Խութիւճեան գիտնական երիտասարդն է, որ իւր ուսմունքը Փարիզի մէջ յաջողութեամբ կատարած է. ուստի ակնունիմք թէ ըստ ամենայն մասին խիստ օգտակար ծառայութիւններ պիտի կրնայ ընել իւր համազգի ժողովրդեանը, ինչպէս նոյնինքը կըխոստանայ իւր առաջին թերթին յայտարարութեանը մէջ: Մասիս լրագիրը ազգասէր երևելի անձանց շնորհիւը և պաշտպանութեամբը հրատարակուած ըլլալով, երկբայութիւն չունիմք թէ յաջողութեամբ պիտի յառաջադիմէ. մանաւանդ քաջայոյս եմք թէ անոր յարգոյ խմբագիրը իւր խոհեմ և կենցաղագէտ ընթացքովը արժանի պիտի ըլլայ ամէն կերպիւ նոյն բարեխնամ պաշտպանութեանը:

— Բանասիրական տետրակ մը ևս մօտ օրերս պիտի հրատարակուի 'ի Միջագիւղն Կոստանդնուպոլսոյ, վերատեսչութեամբ Վերծանութեան Թանգարանին գլխաւոր ընկերացը: Այս տետրակը, որուն անունը Հայկեան Թանգարան գրուած է, ամիսը երկու անգամ պիտի հրատարակուի երկերկու թերթ թուղթ ութածալ. տարեկան առաջագրութեան գինը 80 ղրուշ է. մինչ որ այս հրատարակուելի տետրակին վրայօք կըցանկայ աւելի մանաւոր տեղեկութիւններ առնալ, կրնայ անոր յայտարարական տպեալ թուղթը կարդալ, որ Արշալոյս գրատունը կըգտնուի: Վերծանութեան Թանգարանին այս ազգասիրական ջանքը անտարակոյս քաջալերութեան արժանի է. ուստի կըյուսամք թէ բարեսէր հասարակութիւնը այս քաջալերութենէն զուրկ չձգեր գլխաւոր ընկերութիւնը [illegible] բերական ազգօգուտ տետրակին:

— Ցաւալի սրտիւ կըծանուցանեմք, թէ Բանասէր անուն ամսական պատուական տետրակը, որ արժանայարգ պարոն Մ. Յ. Հիսարեան գիտնական երիտասարդին աշխատասիրութեամբը տարի մին է, կըհրատարակուէր 'ի Կոստանդնուպոլիս, դադարեցաւ զանազան օրինաւոր պատճառաց համար: Բանասէրը ամէն տեղ խիստ ընդունելի և հաճելի եղած էր բոլոր ուսումնականաց առջև իւր ազգասէր, եռանդուն և ազատ գրուածքովը. և եթէ շարունակուելու ըլլար՝ երկբայութիւն չկար թէ օրըստօրէ մեծապէս պիտի աւելնար անոր ստորագրողաց թիւը: Այս ազգօգուտ ամսական տետրակին դադրիլը ո՛չ միայն մեզ, այլև բոլոր ուսումնասիրաց վրայ խիստ տրտմալի ազդեցութիւն մը ըրաւ: Սիրելի է մեզ այս յայտարարութիւնը հրապարակաւ ընել յապացոյց արժանաւորութեան յիշեալ տաղանդաւոր յարգոյ աշխատասիրողին:

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, 9 փետրվարի:

Սուրբ Երուսաղէմի անօրինական տեղեաց խնդիրը, որուն վրայօք ժամանակէ մը 'ի վեր քննութիւն և խորհուրդ կըլլար Բարձրագոյն Դուռը, կատարեալ վախճան ընկալաւ: Օսմանեան կառավարութիւնը՝ իւր սովորական արդարութիւնը և անկողմնասիրութիւնը որոշեց, որպէսզի յիշեալ սրբազան տեղուանքը հասարակաց ըլլայ բոլոր քրիստոնէից մէջ. ուստի Յոյները, Հայերը, Լատինացիք և այլք միևնոյն իշխանութիւնը պիտի ունենան այսուհետև, և մէկը միւսէն աւելի իրաւունք մը պիտի չկրնայ ունենալ այս սուրբ տեղեացը վրայ: Բարձրագոյն Դրան այս խոհեմ և արդարասէր որոշումը անշուշտ գովութեան և մեծ[illegible] շնորհակալութեան արժանի է:

Կայսերական հրովարտակաւ, տէրութեան խորհրդոյ ատենին անդամ Օմէր էֆէնտին՝ բարեպաշտական շինուածոց վերատեսուչ անուանեցաւ, փոխանակ մեռնող Հալէթ էֆէնտիին:

Միւլքեման էֆէնտին Սուրէ էմինի կարգեցաւ:

— Գաղղիոյ տէրութեան դեսպան փոխանորդը Լավալէթ մարքէզը՝ իւր դեսպանատան բոլոր պաշտօնատարներովը անցեալ ամսոյ 29ին կայսերական պալատը գնաց վեհափառ Սուլթանին յանձնելու համար ազդարար նամակը՝ որ կըծանուցանէ թէ Լուտովիկոս Նաբոլէոն Պոնաբարդը տասը տարուան համար նախագահ անուանեցաւ Գաղղիոյ հասարակապետութեանը: Օգոստափառ Կայսրը այս առթիւ շատ մարդասիրութիւն ցուցուց Գաղղիոյ դեսպանին և այս երկու տէրութեանց մէջ բարեկամական կապակցութիւնները միշտ հաստատուն մնալուն համար իւր ունեցած մեծ փափաքը յայտնեց:

— Գաղղիական թղթատար շոգենաւուց վերատեսուչ մօսիւ տը Գատէլվէնին խիստ դժբաղդ դէպք մը պատահեցաւ անցեալ ամսոյ 29ին, որ ուղեկից եղած էր Գաղղիոյ դեսպանին՝ կայսերական պալատը երթալու համար: Այս յարգելին ձին քիչ մը կատաղի ըլլալով, զինքը վար ձգեց այնպիսի ուժով մը, որ մօսիւ Գատէլվէնը սաստիկ վէրք ստանալով անմիջապէս մարեցաւ մնաց: Բժշկական արհեստին ամէն միջոցները 'ի գործ դրուեցան յիշեալ արժանայարգ անձը ազատելու համար, և 2—3 օր ևս մեծ յոյս ունեցան. սակայն այս յոյսը անհիմն եղաւ, և մօսիւ տը Գատէլվէն իւր մահկանացու ընթացքը վճարեց՝ զոհ ըլլալով այս ցաւալի անակնկալ դէպքին:

— Օտարեալ հագուստով երթալու համար՝ կաքաւու մեծաշուք հանդէս մը եղաւ ամսոյս 5ին Անգղիոյ պանդոկը 'ի Պէյօղլու՝ պաշտպանողական խնամօք Անգղիոյ դեսպանուհի փսեմափայլ Լէտի Քէնինկին: Այս հանդէսը մտնելու տոմսակին գինը 40 ղրուշ էր իւրաքանչիւր երիկ մարդոց համար: Բազմաթիւ երևելի անձինք և տիկնայք ներկայ գտնուեցան այս մարդասիրական խնճոյքին. բոլորում անորմէ յառաջ եկած արդիւնքը սահմանուած էր լատինացի, յոյն և բողոքական աղքատաց համար. որոց անմիջապէս բաժնուեցաւ Լէտի Քէնինկին վերատեսչութեամբը:

— Ամսոյս 5ին մայրաքաղաքիս Դարաքիա գեղը ցաւալի անցք մը անցաւ: Գեղացի կին մը որ իւր տանը պատուհանը նստած էր, յանկարծ ատրճանակի հարուած մը ընդունելով, ծանր վէրք առաւ: Այս եղեռնագործը մինչև ցայսօր չգտնուեցաւ. ուստի յայտնի չէ թէ ինչ պատճառաւ այս ոճիրը գործելու ձեռք զարկեր է:

— Սոմխանէին մօտ ամսոյս 4ին գիշերը գողերը մթերանոց մը բացին. ուսկից 15 հազար ղրշի արժողութեամբ ապրանք վերցուցին:

— Ազգային հոգևոր ժողովոյն առաջարկութեամբը, և աշխարհական գերագոյն ժողովոյն վճռովը հետևեալ կարգադրութիւնները 'ի գործ դրուեցան:

Գերապատիւ տէր Յակոբ Արքեպիսկոպոսը՝ սրբազան Պատրիարքին կողմանէ փոխանորդ կար-

---

անդադրում սեպուի նէ, տարակոյս չունիմ, որ իր բրած սխալները, մոլորութիւնները և Հայաստանեայց առաքելական եկեղեցւոյ դէմ մինչև ցայսօր գործած մեքենաները երևան հանելնիս և ազգին լուսաւորութեանը ցուցունելնիս ալ հարկաւ երկպառակութիւն և բաժանմունք հանել պիտի սեպուին. որպէս թէ ազգային միաբանութեան կեդրոնը իր ուղեղին մէջը կեցած ըլլալով, իր ունեցած կարծիքներն ալ այն միաբանութեան կայերն են, որոնց մէկուն դպչողը անշուշտ [illegible], [illegible] կըլլայ:

— Պարոն Չամուռճեանը մեր ընդհանուր եկեղեցի բառին մէջ ալ իւր անհնարելի հաւատոյ աչաց սրութեամբը [illegible] տեսնելով, Եկեղեցւոյ վրայ [illegible] ունենալնիս գտեր է ու կըսէ. "Մեր է նէ ընդհանուր չըսուիր. ընդհանուր է նէ, մեր չըսուիր":

Գիտեմ պարոն Չամուռճեանին լեզուին տակը բան մը կըպտըտի, որ համարձակ չկրնար կորըսել, այսինքն թէ Հայոց եկեղեցին մինչև որ . . . . . ընդհանուր չըսուիր: Բայց թողութիւն ընէ մեզի ըսելու, թէ ինչպէս որ Յունաց և Լատինացւոց եկեղեցիներն իրենց դաւանակիցները մէկ տեղ առնելով ընդհանուր կամ կաթուղիկէ կըսուին, անանկ ալ Հայոց եկեղեցին իր բոլոր դաւանակիցները մէկ տեղ առնելով կըսուի և է ճշմարտապէս կաթուղիկէ կամ ընդհանրական: Եւ ասոր ապացոյց ան է, որ Էջմիածնի սրբազան եպիսկոպոսապետը կըկոչուի ընդհանուր կաթողիկոս ամենայն Հայոց: Թէ որ այս տեղ ալ մեզի հակառակելու ձախորդ եռանդին յորձանքներուն ինքզինքը առնել չտար նէ, հարկաւ միտքը կրնար բերել, որ ինքն ալ մեզի պէս 1846 յուլիս 13 հրատարակած 3 թիւ Հայաստան լրագրին մէջ Հայոց եկեղեցւոյ ընդհանրութիւնը խոստովաներ է հետևեալ խօսքերովս. "Յունիսի 9ին ամենափառաւոր հանդիսիւ Հայոց ընդհանուր սուրբ եկեղեցւոյ քահանայապետ և Արարատեան աշխարհի ծայրագոյն Պատրիարք պսակեցաւ (Ներսէս)":

Այս առթիւ մէջ անշուշտ պարոն Չամուռճեանին յիշողութիւնը զինքը ուրացած պիտի ըլլայ:

— Լեւոնի համար եկեղեցւոյ երևելի հայրապետներէն մէկն է ըսելովը՝ հասկըցունել ուզեր էր թէ իր եկեղեցի ըսածը Հայոց եկեղեցին չէ. որովհետև Հայոց եկեղեցին, ինչպէս որ առաջ ցուցուցեր ենք, 'ի սկզբանէ մինչև ցայսօր զանի կըհերքէ: Պարոն Չամուռճեանը ինքզինք արդարացունելու համար աշխատեր էր հաստատելու թէ Լեւոնի վարդապետութիւնը ողջամիտ է և Հայոց եկեղեցին զանիկա յանիրաւի կըհերքէ: Մենք ալ մեր երկրորդ դատաքննութեանը մէջ ըսինք թէ՝ "Իմ միտքս այս տեղ քննել կամ դատել չէ Լեւոնի վարդապետութեան ողջամիտ կամ մոլորական ըլլալը և Հայոց եկեղեցիին իրաւամբ կամ յանիրաւի զանի հերքելն ու դատապարտելը, որովհետև եկեղեցւոյ վճիռը իմ կամ Պատուելիին կամ այլ որևիցէ մասնաւոր աշխարհականի կամ եկեղեցականի դատաստանին տակը չիյնար երբէք. և ասոր համար բաւական է գիտնալ, թէ մեր ընդհանուր եկեղեցին զԼեւոնը կըհերքէ՞ թէ ոչ": Եւ Հայոց եկեղեցւոյ ժողովքները թուելէն ետքը ըսեր էինք. "Թող պատասխանէ ուղղակի թէ այս օրուան օրս Հայոց ընդհանուր եկեղեցին Լեւոնը իբրև երևելի հայրապետ կընդունի՞ թէ իբրև հերձուածող կըհերքէ. և թէ Հայոց ընդհանուր եկեղեցւոյն վճռովը հազարաւոր տարիներէ 'ի վեր հաստատուած սահմանադրութիւն մը մասնաւոր աշխարհական մը կրնա՞յ իր կամացը ու իր ականջացը մարմաջելուն համեմատ հերքելու ելլել՝ առանց իր [illegible], [illegible] և ուրիշ աւելի ծանր վէրքերը յայտնելու":

Պարոն Չամուռճեանը մեր այս ամբողջ նախադասութիւնները ուզածին պէս թլփատելով, և մեր բացասական ոճը ստորասականի դարձունելով, իր մոլորութիւնը և Հայոց եկեղեցին սխալման մէջ ցուցունելու յանդգնութիւնը մեր վրայ բեռցունել ուզեր է. և մինչև հիմա կ'աշխատի, որ Հայոց եկեղեցւոյ ընդհանուր ժողովքներով կրկին կրկին քննուած ու հաստատուած վճիռը՝ մենք երկուքս, այսինքն ինքը ու ես նորէն քննենք ու անոր իրաւացի կամ անիրաւ ըլլալը վճռենք; մոռցած ըլլալով անշուշտ, որ ինքը 1846 թուին՝ [illegible] հրատարակած տետրակին մէջը եր. 29 աստանկ ըրած է: "Ես ալ պէտք է գիտնամ, որ հաւատալեաց վրայօք եկեղեցւոյ վճիռը անփոփոխելի և անդառնալի է. և թէ բանադրանքին վրայէն ժամանակ անցնելով՝ բանադրանքը քակուած չըլլար: Բանզի մոլորութիւն մը հնարուելէն ետքը ժամանակ անցնելով, այն մոլորութիւնը ճշմարտութիւն չըլլար":

— Պատմական ոճոյ հմտութեան մասին մէջն ալ Փաւստոսի համար ուրիշ մէկէ մը գրուած "Կատարեցաւ երրորդ դպրք ժամանակագիր կանոնք փախստեայք Բիւզանդեայ ժամանակագիր [illegible] ժամանակագիր Յունաց" խօսքերը Փաւստոսի իբրև իրեն գրածն ընդունել տալու համար. պարոն Չամուռճեանը ուրիշ ամէն քերականական ու տրամաբանական ապացոյցներէ զուրկ մնալով, Մովսէս մարգարէին Սուրբ Գրոց մէջ իրեն համար երրորդ դէմքով ըրած յիշատակութիւնները օրինակ կըբերէ ու իր սովորական անճոռնի տրամաբանութեան կանոններովը կըհետեւցունէ: "Մեր պատասխանատու ազգասէրը . . . արդեօք գաղղիացի անհաւատ հեղի-

գեցաւ Կեսարիոյ սուրբ Կարապետի վանից․ իսկ Կեսարիոյ և անոր վիճակաց առաջնորդութեան փոխանորդութիւնը արժանապատիւ Մեսրոպ վարդապետին յանձնուեցաւ ։

Կեսարիոյ նախորդ Առաջնորդ Սեբաստացի արժանապատիւ Յովհաննէս վարդապետը Դրապիզոնի առաջնորդ կարգեցաւ ։

Պաղատիոյ նախորդ հոգևոր առաջնորդ արժանապատիւ Մատթէոս վարդապետը Մշու սր. Կարապետի վանից առաջնորդ անուանեցաւ , փոխանակ արժանայարգ Կարապետ վարդապետին՝ որուն Տիգրանակերտի (Տիարպէգիր) առաջնորդութիւնը յանձնուեցաւ ։

Սեբաստացի գերապատիւ Յովհաննէս եպիսկոպոսը Եդեսիոյ (Ուրֆայի) առաջնորդի փոխանորդ անուանեցաւ ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՆԳՂԻԱ․ Լոնտոն , 8 Փետրվարի ըստ Նոր տումարի ։ Ազգային խորհրդանոցին նիստը ամսոյս 3ին պաշտօնական հանդիսիւ բացուեցաւ ներկայութեամբ վեհափառ Թագուհւոյն , որ զհանդիսականները նստելու հրաւիրելէն ետև՝ յստակ և միանգամայն ազդու ձայնիւ ատենախօսութիւն մը ըրաւ․ որուն գլխաւոր մասունքը ահաւասիկ ։

«Միլորտք և Տեարք ,

«Ժամանակը հասաւ որ , ըստ սովորութեան , կրնամ վերստին ձեր խրատուցը և ձեր օգնականութեանը դիմել պատրաստելու և 'ի գործ դնելու համար այն կարգադրութիւնները , զորոնք մեր երկրին բարօրութիւնը կրնայ պահանջել ։ Օտար տէրութեանց հետ ունեցած բարեկամական կապակցութիւններս կըշարունակուին։ Շլէզվիկի և Հոլշթայնի դքսութեանց խառնաշփոթ գործքերը իմ շարունակ ուշադրութեանս ենթակայ եղան ։ Կըյուսամ թէ Գերմանիոյ և Տանիմարգի մէջ եղած դաշինքը , որ կարգադրեցան 'ի Պէրլին , երկու տարի կայ, մօտ օրերս կատարելապէս 'ի գործ պիտի դրուի ։ Որովհետև ուրիշ մէկ բան մը այնքան աւելի չկրնար զարգացընել ազգի մը բարօրութիւնը, երջանկութիւնը և խաղաղութիւնը , բայց միայն դատաստանաց արդարութեամբ , անկողմնասիրութեամբ և շուտով տեսնուիլը , ուստի ձեր խնամոտ ուշադրութեանը կըյանձնեմ որ․ արժանաւոր միջոցներ 'ի գործ դրուին ըստ այսմ մասին ։ Իմ երախտագիտութիւս յայտնելով առ ամենակարողն Աստուած՝ կըծանուցանեմ ձեզ թէ ինքնայօժար հնազանդութիւնն առ օրէնս , անդորրութիւնը և բարեկարգութիւնը ընդհանրապէս կըտիրեն մեր երկրին մէջ»։

Այս ատենախօսութիւնը լմննալէն ետև օգոստափառ Թագուհին անմիջապէս դարձաւ Պուքէնկէմի պալատը ։

ԳԱՂՂԻԱ․ Փարիզ, 9 Փետրվարի ըստ Նոր տումարի ։ Հասարակութիւնը պատգամաւորաց ընտրութեան վրայօք զբաղեալ է մանաւորապէս, որ ամսոյս 29ին պիտի սկսի ընդհանուր քուէարկութեամբ ։ Այս պաշտօնին հետամուտ եղող անձինքը ըստ մեծի մասին կառավարութեան պաշտպանութիւնը ձեռք բերելու կըփափագին․ քանզի տէրութեան այժմեան վիճակին մէջ՝ այս պաշտպանութիւնը հաստատուն երաշխաւոր մըն է խնդրուած պաշտօնը ստանալու ։

Յայտնի է որ իւրաքանչիւր նահանգ 35 հազար բնակչաց համար մէկ երեսփոխան պիտի ընտրէ․ բայց եթէ 35 հազարէն աւելցած թիւը 25 հազար հոգիի կըհասնի , յայնժամ երեսփոխան մը աւելի պիտի կրնայ ընտրելու ։ Մօտերս կազմուելու ազգային երեսփոխանաց ժողովոյն անդամոց թիւը 261 հոգի պիտի ըլլայ ։ Ամէն գաղղիացիք , որոց հասակը 21 տարին լմնցուցած է , կրնան ընտրող ըլլալ հետևեալ երկու պայմանօք․ նախ պէտք է որ իրենց քաղաքական և պաշտօնատարական իրաւունքը կորսնցուցած չըլլան , երկրորդ վեց ամիսէ 'ի վեր իրենց քաղաքը բնակած ըլլան ։ Ազգային երեսփոխան մը պիտի չկրնայ ուրիշ այնպիսի պաշտօն մը վարել , որուն համար վարձք կըտրուի կառավարութենէն ։

Օրլէանեան Թագաւորական գերդաստանին ստացուածոց դէմ եղած գահերէցական վճիռները մեծ ազդեցութիւն ըրին Գաղղիոյ մէջ․ Հանգուցեալ Լուի Փիլիփ Թագաւորին կտակակատարները իրենց պարտք համարեցին բողոքել այս վճռոյ դէմ ։ Լրագիրները յիշեալ բողոքման թղթոյն օրինակը կըհրատարակեն , որ ըստ բաւականին երկար է ։

ՍՊԱՆԻԱ․ Մադրիտ , 5 Փետրվարի ըստ Նոր տումարի․ Սոսկալի ոճիր մը գործուեցաւ ամսոյս 2ին օրը ընդդէմ ծաղկահասակ վեհափառ Թագուհւոյն․ քանզի երբոր Թագաւորական պալատին մատուռէն կելլէր և հանդիսիւ մայր եկեղեցին կերթար , հռոմէադաւան ժողովրդապետ քահանայ մը , Տոն Մանուէլ Մարթէն անուն՝ հնարքով մը Թագուհւոյն մօտեցաւ և իւր զգեստին տակը պահած դաշնակը (խանչէր) հանելով Նորին Վեհափառութեան աջ կողը (եան) խոթեց․ և կարծելով թէ սպաննեց զնա , գազանական ցնծութեամբ մը պոռաց , ահաւասիկ ընկալար ըստ բաւականին (Թոմա, յա Թիէնէս պասթանթէ) ։ Իզապէլ Երկրորդ անմիջապէս վիրաւորեցաւ և ձեռքը դէպ 'ի կողը տանելով՝ արիւնաշաղախ ետ քաշեց ։ Բարեբաղդութեամբ Թագուհւոյն ամուր հագուստը և կուրծքին պալէնները արգիլեցին զդաշնակը․ որ չկրցաւ խորունկ մտնել․ ապա թէ ո՛չ վէրքը մահաբեր ըլլար պիտի ։ Առայժմ վտանգ մը չկայ․ և կըյուսացուի թէ Թագուհին շուտով պիտի բժշկուի ։ Ի վերայ այսր ամենայնի այս եղեռնագործ քահանային քստմնելի ընթացքը․ որուն օրինակը չկայ Սպանիայի տարեգրութեանց մէջ, բոլոր հասարակութեան իրաւացի սրտմտութիւնը գրգռեց ։ Դատաստանական քննութիւններէն անշուշտ պիտի յայտնուի․ թէ ինչ պատճառաւ 63 տարեկան եկեղեցական մը , որուն համար հարուստ է կըսեն , այսպիսի ոճրագործութեան մը ձեռք զարկած է ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐՔ

Զմիւռնիա , 15 Փետրվարի ․

Հոլանտայի տէրութեան գորվէթը Սումաթրա անուն․ որուն հրամանատար է միստր Թուֆթ , ամսոյս 2ին հասաւ Իզմիր Աղէքսանդրիայէն գալով, և ըստ սովորութեան թնդանօթներ արձակեց քաղաքը ողջունելու համար․ որուն ամրոցներէն անմիջապէս պատասխանեցին ։ Չորս տարիէն աւելի է որ Հոլանտայի պատերազմական նաւ եկած չէր 'ի քաղաքս ։

—Կուլլիոմ Երրորդ Հոլանտայի վեհափառ Թագաւորին ծննդեան տարեդարձը ամսոյս 7ին մեծ հանդիսիւ կատարեցաւ նոյն տէրութեան քաղաքիս հիւպատոսարանը ։ Սումաթրա գորվէթը որ առաւօտանց զանազան դրօշակներով զարդարուած էր , թնդանօթներ արձակեց 'ի պատիւ տօնախմբութեան , որուն պատասխանեցին Իզմիր գտնուած գաղղիացի և աւստրիացի պատերազմական նաւերէն , և քաղաքիս ամրոցներէն ։

—Թէհրանէն հասած վերջի լուրերը կըծանուցանեն թէ , Պարսից նախորդ առաջին պաշտօնեայ Միրզա-Թաղի խանը մեռեր է 'ի Գաշան , ուր աքսորուեցաւ իւր բարձր պաշտօնէն ինկնալէն ետև ։ Ոմանք կըհաստատեն թէ այս երևելի անձը իւր բնական մահուամբ մեռած չէ ։

—Լրագրոյս նախընթաց թերթին երկրորդ երեսին երկրորդ էջը՝ սխալմամբ 14 փետրվարի 1841 գրուեր է , փոխանակ 1851 գրուելու ։

—Այսօր առաւօտուն գաղղիական շոգենաւը հասաւ Կոստանդնուպոլսէն․ ուսկից բերած լուրերը փետրվարի 13էն են ։ Նշանակութեան արժանի երևելի դէպք մը չկայ յիշեալ մայրաքաղաքին մէջ․ քաղաքականութիւնը հանդարտութեան մէջ է և անդորրութիւնը կըշարունակուի եղեր միշտ ։

—Թրիեստի շոգենաւը որ երէկ առտու կըսպասուէր , մինչև այս ժամս որ կէսօր է․ տակաւին չհասաւ ։ Անշուշտ կերևի թէ սաստիկ և հակառակ հովերու պատահեր է ։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԼՈՒՐՔ

Զմիւռնիա , 15 փետրվարի ․

Ահաւասիկ գլխաւոր վաճառաց այս շաբթուան արժէքը ։ Տօրոնը չուզուիր․ այժմեան գինը թէպէտև 230–225 ղրուշ է , բայց ծախու առնող չկայ ։ Աֆիոնը 115–116 ղրուշի վաճառուեցաւ չէքին։ Անգղիոյ տեսակ փարամուտը 67½–70 ղրուշ կարմէ կենդինարը ։ Բամպակը հանդարտութեան մէջ կըգտնուի, և հազիւ թէ 220–240 ղրուշի կըծախուի ըստ տեսակին․ Չէթին գինը 240–245 ղրուշի եղաւ կենդինարը ։ Սուսամը 30½–31 ղրուշի քիլէն դիւրավաճառ է ։ Մեղրամոմը միշտ կուզուի 940–950 ղրուշի կենդինարը․ Ճէհրին հանդարտութեան մէջ է , և հազիւ թէ 8½–10 ղրուշի կըծախուի օխան ըստ տեսակին ։ Չքանուած ոչխարի բուրդին գինը 190–195 ղրուշ է կենդինարը ։ Խաշխէին նոր փոփոխութիւն մը չեղաւ ։ Շաքարը 188–202 ղրուշի կենդինարը դիւրավաճառ է։

Ընթացք դրամափոխութեան ։

Լոնտոն	113½–114	հինգնոցով ։
Մարսիլիա	179–180	„
Թրիեստ		„

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

Այս Լրագիրը երկու շաբաթը անգամ մը՝ ուրբաթ օրը կըհրատարակուի ։ Տարեկան գինը 120 ղրուշ է կանխիկ վճարելի. ով որ կուզէ կրնայ ստորագրուիլ, Զմիւռնիա՝ Արշալուսոյ Արարատեան գրատունը․ իսկ ուրիշ քաղաքաց համար՝ ահա կընշանակենք Լրագրոյս յարգի գործակալաց անուանքը , որք են ,

Կոստանդնուպոլիս՝ Պէրպէրեան պատուելի պարոն Աւետիս․ որուն գրատունը 'ի Վէզիր խանն է ։

Պրուսա՝ Անատոլուի Ընկերութեան գործակալ Գաբրիէլ աղա Ճէմպոտախոսեան ։

Աղէքսանդրիա՝ Մամուրեան աղա Ղուկաս ։

Գահիրէ՝ Սարգիս աղա տէր Գասպարեան ։

Յոպպէ՝ Երուսաղէմի և Միացեալ Նահանգաց Ամերիկոյ հիւպատոս Յակոբ աղա Ս․ Մուրատեան ։

Պէրութ՝ Գէորգ աղա Միսաքեան ։

Հալէպ՝ Սարգիս աղա Միսաքեան ։

Թրիեստ՝ Աբրօեան Աբրահամ աղա ։

Կարին՝ մահտեսի Յարութիւն աղա Ղազազեանց ։

Պետրպուրգ և Մոսկուա՝ աղա Ալաֆոն Դ․ Աբիմեանց․

Տփխիս՝ յարգոյ Էնֆիէճեան եղբարք ։

Պուքրէշ՝ աղա Թովմաս Ճէլալեանց ։

Պոլտոա՝ Անգղիոյ առաջին թարգման աղա Խաչիկ Միրաքեան․

Կալկաթա՝ պարոն Թադէոս Խ․ Աւետումեան ։

Սինկափոր՝ պարոն Յովհաննէս Մ․ Մովսիսեան ։

Գանդուն՝ պարոն Սէթ Աւետ Սէթեան ։

Հրատարակիչ և տէր Լրագրոյս ,

Ղուկաս Գ․ Պալթազարեան ։

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

նակներուն մէկ գրուածին մի պատասխանեցաւ, (այս խօսքը պարոն Զամուռճեանին խմամով գոց ըրածներուն մէկն է ,) որ վերյիշեալ բերականական փաստը բռնելով՝ Մովսէսի հինգ գրոց վաւերականութիւնը խախտել կըջանան . . . և իր ընթերցողներուն միտքը կըպատրաստէ Սուրբ Գրոց վաւերականութիւնը կասկածելի ընելու․»։ Բայց կրնա՞յ գտնուիլ այն աստիճան տգէտ մարդ մը , որ Աստուածաշունչ գրոց սուրբ գիրք ըլլալուն հաւատալու համար ապացոյց բերէ անոնց մէջ գործածուած առաջին կամ երրորդ դէմքերը։ Կրնա՞յ գտնուիլ այս աստիճան ամբարիշտ քրիստոնեայ մը , որ Սուրբ Գրոց վաւերականութիւնը հիմնէ ո՛չ թէ Հոգւոյն սրբոյ ազդեցութեանը և առաջնորդութեանը վրայ , որով այն գիրքերը գրուած են , այլ Մովսէսի , մարգարէներու , զօրավարներու , դատաւորներու և կամ ուրիշ ո՛և իցէ մարդոց ձեռօքը գրուած ըլլալուն , ինչպէս է Պ. Զամուռճեանին վարդապետութիւնը ։ Ես ալ կուզեմ․ թէ եկեղեցին Սուրբ գիրքը Աստուածային մատեան դաւանելուն պատճառը կամ հիմը՝ չէ թէ այս կամ այն անձին ձեռօքը գրուած ըլլալն է , այլ Հոգւոյն սրբոյ դաստիարակութիւնը և ազդեցութեամբը գրուած ըլլալն է , որուն ինչպէս կըյուսամ պարոն Զամուռճեանն ինքն ալ չկրնար հակառակիլ առանց իր անհաւատ ըլլալը խոստովանելու ։ Ուստի Մովսէս Սուրբ Գիրքը Հոգւոյն սրբոյ ազդեցութեամբը գրելով ինչպէս որ մենք կըհաւատանք և Աստուածաշունչ անունն ալ կըցուցընէ , իր վրայ երրորդ դիմաւ խօսիլն ալ մասնաւոր վկայութիւն մը նէ Աստուծոյ բերնէն և ոչ իր քովէն գրած ըլլալուն ։

ՄՆ յաջորդիւ ․

(Մնացորդը հետևեալ թուով ։)